

MARKETA ŠTEFKOVÁ

JURIDISCH VERTALEN IN LLD'S. STAND EN PERSPECTIEVEN VAN ONDERZOEK

Abstract:

Legal Translation in LLD's. State of the Art and Perspectives of Research

This article deals with selected aspects of legal translation within the context of languages of limited diffusion. The statistical analysis of the scope of legal translations in the individual languages made by the so called sworn translators in Slovakia shows that the scope of translations does not really depend on the size of the language community due to the ties of the translations to the legal system of a specific country and its official languages, but it depends more on the political and economic contacts of specific countries and their language combinations.

The introduction analyses specific issues of legal translation within the context of minor languages. They are mainly related to the lack of translator's professional aids as well as to the limited possibilities of further training and professionalization focusing on combinations of minor languages. The interdisciplinary approach to the researched topic gives rise to many questions related to the knowledge and quality management of legal translation and the ethical aspects of this activity.

As result of this research the Project TRANSIUS – From Conventions to Norms in the Legal Discourse is presented. The project shall systematically analyse the state of play of research and practice of legal translation and the data from the analysis shall form a basis for a complex theory of legal translation and some of translator's aids in the judicial discourse.

Keywords:

languages with limited diffusion, legal translation, research project TRANSUS

1. Inleiding

Uitgaande van onze opleiding en professionele achtergrond spitsen wij ons toe op de talencombinatie Slowaaks – Nederlands en leggen op basis daarvan in verdere uitleg de nadruk op juridisch vertalen in combinaties van languages with limited diffusion od LLD's. De resultaten, impulsen en uitgangspunten voor verder onderzoek zijn algemeen toepasbaar op andere combinaties van LLD's in de omschreven context.

Inleidend willen we voor beter begrip van de omschreven context de term *juridisch vertalen* afbakenen, welke in het komende artikel en het voorgestelde onderzoek een sleutelrol speelt. Bij de overname van dit begrip in ons onderzoek hebben we ons aangesloten bij het resultaat van de internationaal gevoerde discussie rond een overkoepelende benaming voor beëdigde vertalers en tolken met een heel verschillende status, achtergrond, opleiding en professionele vaardigheden in Europa, welke gevoerd werd bij de oprichting van de internationale organisatie van juridische vertalers en tolken EULITA¹.

Onder juridisch vertalen in dit context begrijpen we dus elke vertaal- en tolkactiviteit van een officieel geregistreerde (beëdigde) vertaler / tolk welke tot doel heeft om communicatie binnen recht, administratie en contact met overheid te bemiddelen. Op basis van deze afbakening van het onderzoeksonderwerp wordt duidelijk dat deze een belangrijke rol speelt bij de samenwerking van landen waarin minder verspreide talen / kleinere talen / LLD's als officiële talen fungeren, als ook voor het bestaan en functioneren of ondernemen van hun burgers in deze landen.

In wat volgt worden kort enkele aspecten van het juridisch vertalen behandeld, die een belangrijke rol spelen binnen het juridisch vertalen in combinaties van kleinere talen of LLD's. Deze aspecten vormden de ruggengraat van het inleidend onderzoek, welke gebruikt werd als basis voor het uitwerken van een wetenschappelijk project, dat in de tweede deel van het artikel wordt voorgesteld.²

2. Juridische communicatie in vertaling

De internationale juridische communicatie, maar ook communicatie binnen één rechtssysteem met partijen uit het buitenland verloopt via vertaling. Het doel van de vertaling is het om informatie uitgaande van één rechtssysteem te bemiddelen aan de ontvanger in een andere taal, die meestal de taal is van een ander rechtssysteem. Daardoor ontstaan de in de rechtslinguïstiek en theorie van het juridisch vertalen uitgebreid behandelde vertaalproblemen, met die we ons op deze plaats niet tot in detail kunnen bezig houden. Daarom schetsen we aan de hand van enkele kenmerken van juridische teksten kort alleen de context waarin de juridische communicatie verloopt, dat gevolgen heeft voor de juridische vertaling en een cruciale rol speelt bij het oplossen van vertaalproblemen in dit type vertaling.

¹ zie www.eulita.eu en één van de actuele projecten - Qualitas (GIANBRUNO, 2014).

² Deze twee aspecten vormen een onderdeel van het complexe onderzoek naar het vermelde onderwerp, welke behandeld worden in het habilitatieonderzoek van de auteur (zie Štefková, 2013).

- Belangrijk bij het nemen van beslissingen rond vertaalproblemen in juridisch vertalen is vooral het feit, dat de inhoud van de te vertalen tekst gebonden is aan het uitgangrechtssysteem en het tweede rechtssysteem waarmee de tekst in aanraking komt doordat de doeltaal aan het tweede rechtssysteem refereert, alleen over benamingen voor concepten uit dit tweede rechtssysteem beschikt. In rechtssystemen van verschillende Europese landen kennen we een reeks gezamenlijke uitgangconcepten, zoals *gerecht*, *zorgverzekering*, *strafbaar feit* en veel andere, maar de daaruit ontstane concepten kunnen in de afzonderlijke rechtssystemen niet als volledig equivalent beschouwd worden. De reden daarvoor is vooral de uiteenlopende ontwikkeling van het begripsinhoud van juridische termen door de ontwikkeling van de afzonderlijke rechtssystemen en de verschillende relaties die de juridische concepten in de afzonderlijke rechtssystemen met andere concepten aangaan.

Bij de vertaling moet het dus noodzakelijk tot vergelijking van concepten uit twee rechtssystemen komen en het is de kunst van het juridisch vertalen om na deze vergelijking een dergelijke vertaaloplossing te gebruiken, die de ontvanger van de tekst laat te begrijpen, dat de gebruikte benamingen concepten uit een vreemde rechtssysteem benoemen. Dat betekent dat hij de aangeboden boodschap in de context van dit vreemd rechtssysteem dient te plaatsen en interpreteren, wat belangrijke gevolgen kan hebben voor het begrip van de tekst en de uiteindelijke juridische consequenties die daaruit voortvloeien.³

- Een ander kenmerkend probleem van het juridisch vertalen is het feit, dat de juridische concepten vaak ontastbaar zijn en alleen abstract afgegrensd begripsinhoud weergeven. Deze concepten vormen binnen het conceptstelsel van het recht een net van conceptrelaties, die een directe invloed hebben op de interpretatie van deze concepten. Dit kenmerk van de juridische concepten heeft tevens een beduidende invloed op de keuze van een geschikte vertaalstrategie.

We zouden verder nog een reeks andere problemen kunnen noemen: uitgaande van de kwaliteit van de juridische teksten, die een directe invloed heeft op de kwaliteit van de vertaling, via het gebrek aan duidelijke normen voor het vertalen van namen van instellingen of gebrek aan systematisch onderzoek naar conventies van vertalers bij het gebruik van vertaalequivalenten voor juridische

³ Een andere situatie ontstaat in geval van de vertaling binnen een supranationaal rechtssysteem zoals b.v. het Europese recht, welke uit de stelling uitgaat, dat de concepten volledig equivalent zijn in de afzonderlijke taalversies.

termen in verschillende taalcombinaties en het gebruik van ad hoc equivalenten.

Ons onderzoek en vertaalpraktijk heeft naast de voornoemde problemen ook andere open vragen rond systematische professionalisering van vertalers en verhoging van de kwaliteit van de vertaling in de juridische context aankaart: onder meer het bepalen van kwaliteitscriteria in de context van het juridisch vertalen, consistente opleiding en het levenslang leren van juridische vertalers.

In combinaties van kleine talen zijn deze problemen nog markanter vanwege het beperkte aantal actieve vertalers, terwijl het omvang van vertaalopdrachten in dit segment van vakvertaling niet afhankelijk is van het aantal sprekers maar van andere aspecten, die we in de volgende uitleg kort behandelen.

3. Positie van LLD's in de context van het juridisch vertalen

De reden voor het toespitsen van het onderzoek op minder verspreide talen of LLD's is aan de ene kant de tendens tot globalisatie en de daarmee verbonden marginalisering van deze talen in de internationale vaktalige communicatie en aan de andere kant de tamelijk sterke positie van sommige van deze talen op het gebied van juridisch vertalen qua aantal vertaalopdrachten.

Wat de positie van LLD's in juridisch vertalen betreft stellen we vast dat het aantal sprekers niet altijd een beslissende factor hoeft te zijn voor het toerekenen van een taal tot „kleinere of grotere“ talen, maar een beduidende rol in dit verband speelt onder andere de geopolitieke positie van de taal, stand van de culturele ontwikkeling van de sprekers ervan en in bepaalde opzichten vaak ook de stand van de technologische ontwikkeling van taaltechnologie voor de concrete taal⁴.

Dat toont ook een klein statistisch onderzoek naar het aantal opdrachten binnen beëdigd vertalen in Slowakije, waaruit blijkt dat Nederlands na Duits, Engels, Italiaans, Hongaars en Frans de zesde positie inneemt in de omvang van vertalingen, waardoor het een ruime voorsprong heeft voor talen als Spaans, Pools, Vietnamees, of zelfs Russisch⁵. Terwijl dus Nederlands in de ogen van de meeste Slowaken een onbekende taal met een beperkte aantal beëdigde vertalers is, neemt deze taal door de economische banden van Slowakije en Nederland en Vlaanderen, de ondernemende kracht van Nederland/Vlaanderen en de stand van de technologische ontwikkeling van Nederland/Vlaanderen een belangrijke plaats in tussen de tien meest frequente talen binnen juridisch-administratieve communicatie van Slowakije naar buiten toe.

⁴ zie Vilikovský 2006 b, s.23

⁵ zie resultaten van het statistisch onderzoek op www.fphil.uniba.sk/TRANSIUS

Naar aanleiding van de resultaten van het onderzoek pleiten we voor een genuanceerde definitie van de term *languages with limited diffusion* of minder verspreide talen. Het onderzoek wijst op de noodzaak van de versterking van de positie van de LLD's binnen het juridisch vertalen met het oog op de waarborging van de rechten van de deelnemers aan gerechtelijke handelingen en handelingen van de opsporingsorganen. Als we in dit verband de maatschappelijke relevantie van het wetenschappelijk onderzoek in overweging nemen en de meerwaarde ervan voor breder publiek en de gewone burger bekijken, zien we dat het onderzoek van juridisch vertalen in combinaties van deze LLD's in dit opzicht belangrijke impulsen en relevante resultaten kan leveren. Door het beperkte aantal deskundigen op dit gebied werd helaas aan dit onderwerp nog maar sporadisch aandacht besteed en in de praktijk werken de vertalers vaak zonder technologische ondersteuning en theoretisch achtergrond.⁶

4. Project TRANSIUS

De boven geschetste stand van zaken op het gebied van juridisch vertalen in combinaties van LLD's heeft ons ertoe gebracht om een wetenschappelijk project onder de naam TRANSIUS – Van conventies tot normen van het vertalen in het juridische context⁷ uit te werken. Het doel van het project is een diepgaande systematische behandeling van dit onderwerp door een werkgroep actieve juridische vertalers, vertaaltheoretici en linguïsten van de filosofische faculteit van de Comeniusuniversiteit te Bratislava en faculteit van humane wetenschappen van de Matej Bel Universiteit te Banská Bystrica in samenwerking met de deskundigen op het gebied van taaltechnologie en recht. In de loop van de komende vier jaar worden op deze manier meerdere resultaten van het onderzoek uitgevoerd en voor vertalers gratis toegankelijk gemaakt op de website van het project.

In het kader van dit project worden meerdere partiële aspecten van het juridisch vertalen onder de loep genomen. Het hoofddoel van het project is het formuleren van een overkoepelende theorie van het juridisch vertalen. Een actuele uitdaging is het in kaart brengen van de conventies bij het vertalen in juridisch-administratieve context vooral met het oog op de verwachtingen van de opdrachtgevers en de reële weerspiegeling ervan in de beroepsuitoefening van vertalers. Aansluitend daarop dienen conclusies getrokken te worden voor

⁶ zie meer in eerder gepubliceerde artikelen van de auteur over dit onderwerp: Knap-Dlouhá – Štefková, 2010 of Rakšányiová-Štefková, 2008

⁷ Het project TRANSIUS (APVV-0226-12) wordt door het Slowaaks nationaal onderzoekfonds gefinancierd en door het Ministerie van Justitie ondersteund.

het vastleggen van normen voor juridisch vertalen, die het mogelijk maken om objectieve en meetbare kwaliteitscriteria vast te leggen. Een ander belangrijk aspect is het zoeken naar mogelijkheden voor een professionele opleiding van juridische vertalers voor LLD's op academische bodem, maar ook het levens lang leren van vertalers en tolken, met het oog op de verhoging van de kwaliteit van het eindresultaat – de vertaal- en tolkprestatie.

Deze taken kunnen alleen in nauwe samenwerking van vertaalkundigen, praktiserende vertalers en tolken, juristen en docenten bereikt worden. Effectieve coördinatie van de opleiding en toezicht op de uitvoering van het beroep van beëdigde vertalers in de context van juridische communicatie op nationaal niveau, als ook het bepalen van normen voor competenties een doelgerichte kwaliteitsbeoordeling van de prestaties van beëdigde vertalers en tolken op supranationaal niveau zouden in beduidende mate helpen om de kwaliteit van de vertaal- en tolkdiensten in het juridische context te verhogen en daardoor het functioneren van de overheidsorganen in contact met anderstalige burgers effectiever te maken.

4.1 Uitgangshypotheses

De basis voor het bereiken van de gestelde onderzoeksdoelen is de bestaande vertaaltheorie. De postulaten en theses van de vertaaltheorie dienen geverifieerd te worden met het oog op juridisch vertalen en de LLD's. In het onderzoek wordt er ervan uitgegaan, dat voor juridisch vertalen niet uitsluitend vertaalkundige methodes toepasbaar zijn. Daaruit vloeit het interdisciplinaire karakter van het onderzoek voort, welke door verbinding van de kennis op het gebied van de rechtslinguïstiek, theorie van het gerechtstolken, taaltechnologie, vergelijkend recht e.a. concrete impulsen zoekt voor de professionalisering en verhoging van de effectiviteit van het juridisch vertalen. Belangrijk is, zoals vermeld, ook het streven naar de formulering van normen voor het vertalen in juridisch context die het mogelijk zouden maken om objectieve criteria voor de beoordeling van de kwaliteit van de vertaalprestaties te stellen.

De eerste hypothese is, dat de bestaande theorie in interdisciplinaire confrontatie van de relevante aspecten belangrijke uitgangspunten kan bieden voor de formulering van normen en beoordelingscriteria in het onderzochte type vertaling.

De tweede hypothese vloeit voort uit het karakter van de rechtstaal en zijn gebondenheid aan het rechtssysteem. Op grond van de voornoemde specifieke kenmerken van de rechtstaal is het noodzakelijk om met deskundigen op het

gebied van recht samen te werken, concreet juristen, die de wetgevende teksten opstellen, als ook de advocaten, rechters en officiers van justitie, die de opdrachtgevers zijn van juridische vertalingen en auteurs van de secundaire, van de wetgeving afgeleide, juridische teksten en uiteindelijk ook deskundigen op het gebied van vergelijkend recht, die zich, hoewel van een ander perspectief, net als juridische vertalers met vergelijking van concepten van juridische termen in verschillende rechtssystemen bezig houden.

De derde hypothese is de veronderstelling dat vanwege de enorme diversiteit aan terminologie en tekstsoorten binnen het juridisch vertalen de vertaler in combinaties van LLD's niet in staat is om met eigen krachten effectieve vertaalhulpmiddelen op te stellen, die hem zouden helpen om vertaalequivalenten en parallelle teksten voor extractie van termen systematisch te archiveren en hergebruiken en deze zijn ook niet toegankelijk op de markt. In combinaties van specifieke LLD's bestaan er bijna geen vertaalwoordenboeken, termenbestanden, of vertaalgeheugens, die de vertaler als een klaar product zou kunnen raadplegen. Daardoor is hij meer dan bij het vertalen tussen grote talen aangewezen op klassieke theoretische kennis van de equivalentietheorie, samenstelling en vergelijking van conceptsystemen, vervangende vertaalmethodes in geval van onvoldoende equivalentie en kennismanagement. Gedeeltelijk zou het gebrek aan deze hulpmiddelen gecompenseerd kunnen worden door effectief gebruik van de bestaande taal- en vertaaltechnologie.

4.2 Methode en werkwijze

Voor het verifiëren van de voornoemde hypothesen en bereiken van de doelen van het project was het nodig om enkele voorbereidende onderzoekstappen te maken en aansluitend daarop het verder onderzoek te bouwen:

- het samenstellen van een actuele bibliografie van het juridisch vertalen en de rechtstaal, overzicht van links naar relevante taaltechnologieën, organisaties, tekstcorpora en verdere vergelijkbare informatiebronnen rond juridisch vertalen op basis van heuristisch onderzoek van bestaande bronnen en analytisch-kritische analyse van de bruikbaarheid ervan
- het samenstellen van een theoretische basis voor het juridisch vertalen door selectie van relevante postulaten uit de vertaaltheorie
- het formuleren van specifieke kenmerken van het juridisch vertalen uit en naar LLD's
- het samenstellen van enkele voorbeelden van begrippenstelsel van Slowaakse juridische termen met bindende equivalenten in de werktalen van het onderzoeksteam

- het bestuderen van het vertalen binnen meertalige rechtssystemen en het fungeren van één taal binnen meerdere rechtssystemen, uitgaande van het Slowaaks als bron- en doeltaal
- de presentatie van het onderzoeksteam in de internationale context en samenwerking met vergelijkbare geïnstitutionaliseerde onderzoeksgroepen in Europa, als ook de beroepsorganisatie van LIT's EULITA.

Voor elk onderzoek is het belangrijk om van de bestaande kennis en stand van het onderzoek op het betreffende gebied uit te gaan. Omdat er in Slowakije en de „Europese ruimte“ een bibliografie van het juridisch vertalen ontbreekt, begon de werkgroep haar onderzoek met de bestudering van de bestaande bronnen en maakt de verzamelde bronnenlijst toegankelijk voor verder onderzoek aan breder publiek.

Parallel met de evaluatie van de bestaande bronnen brengt de werkgroep de markt en praktijk van het juridisch vertalen in Slowakije in kaart. Met behulp van een enquête- en statistisch onderzoek werden gegevens verzameld rond de omvang van vertaalopdrachten per taal, als ook de standpunten van opdrachtgevers en vertalers rond belangrijke vragen, die de uitvoering van vertaalopdrachten en het oplossen van concrete vertaalproblemen betreffen. De vergelijking van meningen en standpunten van de opdrachtgevers en vertalers heeft meerdere interessante resultaten geleverd, die op de website van het project gepresenteerd worden. Deze helpen de onderzoeksteam om voorstellen van normen te formuleren voor standaardisering van het juridisch vertalen en formulering van kwaliteitscriteria.

Zwaartepunt van de daaropvolgende fase van het project wordt de analyse van juridische teksten met het oog op de bestudering van de sleutelproblemen van het juridisch vertalen. Nadruk wordt daarbij gelegd op concrete aspecten van het juridisch vertalen die tot nu toe niet complex beschreven werden in de vakliteratuur, zoals de toepassing van de taaltechnologie en vertaalsoftware in dit type vertaling, conventionalisering van vertaalequivalenten, conventies van praktiserende juridische vertalers in LLD's met nadruk op het Slowaaks als bron- en doeltaal van het juridisch vertalen.

Conclusie

Het in dit artikel voorgestelde project heeft tot doel om op basis van wetenschappelijk en statistisch onderzoek van juridisch vertalen impulsen te bieden voor de professionalisering en kwaliteitsverhoging van het vertalen binnen de juridische en administratieve communicatie. Dit doel wordt bereikt door objectieve interpretatie van de uitgangsgegevens en systematische bestudering van partiële aspecten van dit type vertalen, als ook uitwerking van enkele hulpmid-

delen voor vertalers, studenten en wetenschappers op het gebied van juridisch vertalen.

De output van het project is belangrijk voor de uitwerking van effectieve opleidingstrajecten en vormen van leven lang leren van de vertalers in LLD's, wat verder tot verhoging van de kwaliteit van het juridisch vertalen leidt. De afzonderlijke activiteiten binnen het project werden zo gepland, dat ze op elkaar aansluiten en elkaar aanvullen, zodat de gedeeltelijke resultaten een basis vormen voor verder onderzoek. Het onderzoeksteam hoopt met deze activiteiten de witte plekken van de theorie van het juridisch vertalen aan te vullen en dat op een manier, die een praktische weerspiegeling vindt in het dagelijks werk van juridische vertalers.

Bronnen

- GIANBRUNO, Cynthia (ed.). (2014): *Assesing legal interpreter quality trough testing and certification: The Qualitas project*. Alicante: Universidad de Alicante. ISBN 978-84-9717-308-7.
- HERTOG, Erik & Jan van GUCHT. (2008): *Status Quaestionis. Ouestionnaire on the provision of Legal Interpreting and Translation in the EU*. Antwerp; Oxford; Portland.
- HERTOG, Erik & Bart van der VEEN (ed.). (2006): *Taking stocks: Research and Methodology in Community Interpreting*. In: *Linguistica Antverpiensia*, vol 5. Antverpy: HIVT Hogeschool Antwerpen. ISBN 978-90-7755-405-0.
- KNAP-DLOUHÁ, Pavlína a Marketa ŠTEFKOVÁ. (2010) *Twee aspecten van translatie in de juridische praktijk gebaseerd op de theorie van Rakšányiová*. In: ŠTEFKOVÁ, M. (ed.): *Vízie Translatológie*. Album Amicorum pre Janu Rakšányiovú. Bratislava: AnaPress, s.127–140. ISBN 978-80-89137-63-3.
- RAKŠÁNYIOVÁ, Jana & Marketa ŠTEFKOVÁ. (2008): Terminologische ondersteuning bij juridisch vertalen van nationale rechtsteksten uit en in weinig verspreide talen, In: *Neerlandistische ontmoetingen*. – Wrocław : ATUT, s. 371–379. ISBN 978-83-7432-779-6.
- ŠTEFKOVÁ, Marketa. (2013): *Právny text v preklade : translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Bratislava : Iura edition. ISBN 978-80-8087-681-6.
- VILIKOVSKÝ, Ján. (2007). *Veľký jazyk, veľká kultúra, malý jazyk...?* In: GROMOVÁ Edita a Jaroslav ŠOLTYS (ed.): *Preklad z/do málo rozšírených jazykov: II. Medzinárodná konferencia*, Budmerice, 3.-5. november 2006a. Bratislava: AnaPress, s. 23–28. ISBN 978-80-89137-34-3.
- VILIKOVSKÝ, Ján. (2006b) *Vstup do Európskej únie a takzvané malé jazyky*. In: Vilikovský, Ján a Hutková, A. (ed.): *Preklad a tlmočenie 7. Sociokultúrne aspekty prekladu a tlmočenia: prítomnosť a budúcnosť*. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB v Banskej Bystrici, s. 35–44. ISBN 80-8083- 342-7.

Doc. Mgr. Marketa Štefková, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra germanistiky, nederlandistiky a šandinavistiky
Gondova 2
818 01 Bratislava
mskrlantova@yahoo.com

